

Kształcenie towaroznawców – pomost między ekonomią i techniką

Education of commodity specialists – a bridge between economics and technology

Słowa kluczowe: towaroznawstwo, nauki o jakości, programy nauczania.

Streszczenie. Celem opracowania była identyfikacja zakresu towaroznawstwa (rozumianego jako nauki o jakości) oraz jego miejsca i roli w programach nauczania. Badanie przeprowadzono z wykorzystaniem wywiadu bezpośredniego (osobistego), który jest techniką typową dla analiz jakościowych. W części empirycznej opracowania określono zakres oraz wyzwania nowoczesnego towaroznawstwa w programach nauczania uczelni wyższych. Wkładem autorki jest realizacja pionierskiego badania jakościowego i usystematyzowanie uzyskanych wniosków.

Key words: commodity science, quality sciences, teaching programs.

Abstract. The aim of the paper was to identify the scope of commodity science (understood as quality sciences) as well as its place and role in teaching programs. The research was conducted using direct (personal) interview, which is a typical technique for qualitative analysis. The empirical part of the study defines the scope and challenges of modern commodity science in the curricula of universities. The author's contribution is the implementation of pioneering qualitative research and systematization of obtained results.

Wprowadzenie. W Polsce towaroznawstwo jako samodzielna dziedzina nauki funkcjonowało w latach 1976–1986. Do 2018 roku stanowiło jedną z czterech, obok ekonomii, finansów oraz nauk o zarządzaniu, dyscyplinę w dziedzinie nauk ekonomicznych. W tym czasie tradycyjnie pojmowane towaroznawstwo podlegało wielu przemianom, włącznie z redefinicją jego zakresu. Towaroznawstwo jako nauka, której przedmiotem poznania jest towar (Mysona 1971), musiało ustąpić miejsca towaroznawstwu nowoczesnemu, pojmowanemu jako kształtowanie, ochrona i ocena jakości. Definicja ta pozwoliła na promowanie nazwy *towaroznawstwo – nauki o jakości*.

Towaroznawstwo, rozumiane jako nauki o jakości, obejmuje szeroką wiedzę o zróżnicowanym, interdyscyplinarnym charakterze, która łączy w sobie zarówno wiedzę teoretyczną, jak i praktyczną z zakresu nauk ekonomicznych, przyrodniczo-technicznych oraz społecznych. Jako odrębna dyscyplina naukowa towaroznawstwo zwraca

szczególnością uwagę na kształtowanie oraz zapewnianie jakości produktów, a także ich bezpieczeństwa, badając oczekiwania, wymagania i zadowolenie konsumentów.

Obecnie, na skutek zmian związanych z klasyfikacją OECD oraz znowelizowaną *Ustawą o szkolnictwie wyższym*, towaroznawstwo zostało włączone w obręb dyscypliny nauki o zarządzaniu. Nowa nazwa dyscypliny brzmi *nauki o zarządzaniu i jakości* i została ulokowana w dziedzinie nauk społecznych. Jednak do dnia dzisiejszego przedmiot oraz zakres towaroznawstwa nie doczekały się jednoznacznego określenia, które byłoby w pełni akceptowalne przez wszystkich przedstawicieli świata nauki. W związku z czym za cel opracowania przyjęto identyfikację zakresu towaroznawstwa (rozumianego jako nauki o jakości) oraz jego miejsca i roli w programach nauczania uczelni wyższych.

Ewolucja szkoły towaroznawczej w Polsce. Towaroznawstwo jako odrębna dziedzina wiedzy w polskich uczelniach wyższych zostało zainicjowane przez profesora Arnolda Bollandę. W 1924 roku utworzył on Instytut Towaroznawstwa na Politechnice Lwowskiej (Kozioł 2002a). Po roku działalności jednostka ta została przeniesiona do Krakowa, stanowiąc bazę dla powstania Wydziału Zarządzania Produktem i Towaroznawstwa na Uniwersytecie Ekonomicznym. Dwa lata później, w 1926 roku, w poznańskiej Wyższej Szkole Handlowej utworzono Katedrę Towaroznawstwa i Technologii, która na skutek wieloletnich przekształceń funkcjonowała do 1.10.2019 jako Wydział Towaroznawstwa Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu.

W wyniku II wojny światowej kadra naukowa uczelni została zdziesiątkowana, a wiele silnych światowych ośrodków nauk towaroznawczych uległo zniszczeniu. Po roku 1945 towaroznawstwo w Polsce rozwijało się w strukturach organizacyjnych przeniesionych z ówczesnego Związku Radzieckiego (Zalewski 2004). We wspomnianym okresie prężnie działały zarówno krakowski, jak i poznański ośrodek towaroznawczy. Tradycje historyczne, uwarunkowania lokalne oraz osobowości liderów miały ogromny wpływ na powojenną rekonstrukcję nauki o towarach. W środowisku krakowskim odbudowę zainicjowali profesorowie Mieczysław Mysona, Ignacy Duda oraz Wiesław Nalepa, w Poznaniu rewitalizował towaroznawstwo profesor Aleksander Lempka. Poza wspomnianymi wiodącymi ośrodkami należy przywołać profesora Zenona Szczepanika, który jako jeden z pierwszych naukowców połączył towaroznawstwo i nauki o jakości, tworząc Katedrę Technologii i Jakości Produktów w ówczesnej Szkole Głównej Planowania i Statystyki w Warszawie.

Merytoryczne znaczenie wydziałów towaroznawstwa ośrodków krakowskiego i poznańskiego przejawiało się w tym, że tworzyły wzorcowe programy nauczania dla kierunku towaroznawstwo. Wśród jednostek naukowych, gdzie utworzono katedry towaroznawstwa, należy wymienić: Akademię Morską w Gdyni (obecnie Uniwersytet Morski, trzecia uczelnia, która posiada pełne uprawnienia akademickie, to jest uprawnienia do nadawania stopni doktora i doktora habilitowanego oraz tytułu profesora) i Akademię Morską w Szczecinie, Akademię Ekonomiczną we Wrocławiu, Politechnikę Radomską (obecnie Uniwersytet Technologiczno-Humanistyczny im. Kazimierza Pułaskiego w Radomiu – ta

jednostka posiada prawa do nadawania stopnia naukowego doktora w dyscyplinie towaroznawstwo), Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie oraz Politechnikę Łódzką.

Uwagi metodologiczne. Badanie wykonano z wykorzystaniem wywiadu bezpośredniego (osobistego), który jest techniką typową dla analiz jakościowych (Van Maanen 1995; Morgan 1986; Smircich 1997; Czarniawska-Joerges 1998; Kunda 2002; Jemielniak (red.) 2012a; Jemielniak (red.) 2012b; Juszczak 2013; Kostera 1996). Ankietowani odpowiadali na 9 pytań o charakterze otwartym. Najkrótszy wywiad trwał 8, a najdłuższy 47 minut. Rozmowy miały charakter anonimowy, były nagrywane, o czym uczestnicy zostali poinformowani. Wszyscy respondenci wyrazili zgodę na rejestrację odpowiedzi. Każdorazowo rozmowa przeprowadzana była w miejscu pracy ankietowanych. Wywiady zostały przeprowadzone w okresie od 24 stycznia do 31 marca 2019 roku.

Zgodnie z zasadami przeprowadzania badań jakościowych (Maison 2015; Kaczmarek, Olejnik i Springer 2014) dobór próby miał tutaj charakter celowy. Tematyka opracowania koncentruje się wokół zakresu, miejsca oraz roli towaroznawstwa, rozumianego jako nauki o jakości w programach nauczania. W związku z tym badanie zostało przeprowadzone wśród członków akademickiego środowiska, którzy w swojej pracy naukowej zajmują się problematyką związaną z towaroznawstwem. Udział w badaniu zaproponowano 31 osobom, a w rezultacie zrealizowano na próbie 25 osób. Byli to samodzielni pracownicy naukowci posiadający tytuł profesora albo stopień doktora habilitowanego. Ankietowani reprezentowali 8 ośrodków akademickich (Uniwersytet Morski w Gdyni, Politechnikę Śląską w Gliwicach, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Uniwersytet Łódzki, Politechnikę Łódzką, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, Wyższą Szkołę Logistyki w Poznaniu, Uniwersytet Technologiczno-Humanistyczny w Radomiu oraz Politechnikę Warszawską).

Dyskusja wyników badań. (...przez korytarz na parterze Gmachu Głównego Uniwersytetu Ekonomicznego¹, mlaskając podeszwami o kamienną posadzkę, przemyka grupa studentów w białych kiltach z rozwianymi połami. Pod pachami notesy, w rękach statywy z probówkami. Mrugnięcie oka, już znikają za filarem jak Białe Królik w norze prowadzącej do Krainy Czarów... [Brzozowska-Brywczyńska i inni 2016]).

Profesor Jerzy Żuchowski w rozmowie ze studentami postawił pytanie: *Czy warto wybrać towaroznawstwo?* W przeciwieństwie do wielkich filozofów, których odpowiedzi zajmowałyby po kilka lub kilkanaście stron, Profesor odpowiedział zwięźle dwoma słowami: *Bezwzględnie tak* (Lotko 2018). Zaś Profesor Andrzej Korzeniowski, rozpoczynając swoje przemówienie z okazji Odnowienia Doktoratu, stwierdza: *na podjęcie studiów towaroznawczych zdecydowałem się nie z przekonania, lecz przez przypadek* (Korzeniowski 2017).

Początkowo studenci, którzy wybierali kierunek studiów towaroznawstwo, postrzegali go jako umożliwiający pracę w firmach rzeczoznawczo-kontrolnych. Do zadań

¹ w Poznaniu.

towaroznawców-rzeczoznawców, którzy pracowali z dziale kontroli technicznej (KT), należała ocena, czy produkt spełnia różne wymagania techniczne, czy też nie. Z uwagi na fakt, że kiedyś *towar się zdobywało*, jego cechą krytyczną było bezpieczeństwo, zaś wszystkie inne braki z uwagi na niedostatek towarów były akceptowalne (Lotko 2019).

Profesor Jan Jasiczak wielokrotnie podkreśla, że towaroznawstwo *wyrosło z pnia nauk przyrodniczych*. Jednak nie należy umniejszać faktu, że poznawczy charakter nauki o towarach jest także determinowany przez nauki ścisłe. Obecność przedmiotów z tej grupy nauk pozwala na *rozeznanie konkretnych towarów*, co dla towaroznawców-handlowców miało ogromne znaczenie. Kiedyś sprzedający musiał mieć dogłębną wiedzę o towarze, który oferuje. Obecnie, z uwagi na dużą liczbę towarów dostępnych na rynku oraz przypadkowość podjęcia pracy, handlowcy udzielają mało szczegółowych informacji klientom.

Na przełomie XX i XXI wieku, gdy zaczęto mówić o interdyscyplinarności towaroznawstwa, do programów studiów dołączono przedmioty związane z naukami ekonomicznymi. Podjęto problematykę organizacji i zarządzania, marketingu, finansów i rachunkowości, ekonomii oraz zarządzania produktem. Studia towaroznawcze zyskały charakter holistyczny. W takim ujęciu towaroznawstwo to nauka interdyscyplinarna, która powinna opierać się *na kompromisie* pomiędzy naukami przyrodniczymi, technicznymi oraz ekonomicznymi. W tym kontekście towaroznawca *nie jest ekonomistą, nie jest też wielkim znawcą towarów, on zna się na tym i na tym po trochu. Jest adwokatem konsumentów* dbającym o jakość produktów.

Towaroznawca, menedżer jakości, inżynier-menedżer to absolwent studiów, których charakter jest określany jako interdyscyplinarny. Jeżeli towaroznawstwo potraktować jako dziedzinę dydaktyczną w relacjach gospodarczych, można stwierdzić, że przekazuje różnego rodzaju wiedzę (nauki ścisłe, inżynieria materiałowa, nauki o żywności, ekonomia, marketing, rachunkowość, zarządzanie itp.), której nie posiadają absolwenci innych kierunków. Kiedyś towaroznawca był handlowcem, rzeczoznawcą, obecnie może pracować zarówno w laboratorium, jak i być pełnomocnikiem do spraw jakości.

Dzięki udziałowi przedmiotów z zakresu nauk ścisłych w programach nauczania absolwenci towaroznawstwa mogą uzyskać tytuł zawodowy inżyniera. Bloki tematyczne obejmujące nauki przyrodnicze, techniczne, rolnicze sprawiają, że spojrzenie na przedmiot nauczania jest inter a czasem nawet multidyscyplinarne. Udział nauk ekonomicznych z uwzględnieniem teorii ekonomii, zarządzania oraz marketingu sprawia, że *białe króliki*² postrzegają towar z perspektywy konsumenta.

Podsumowanie. (...inżynierowie zarządzania...). Tradycyjne, beckmannowskie pojmowanie towaroznawstwa nakierowane było na kształcenie handlowców. Wiedza ta miała charakter precyzyjny i bardzo szczegółowy. Dotyczyła opisu towarów oraz ich wartości użytkowej. Jednak tak pojmowane towaroznawstwo nie mogło przetrwać, ponieważ nie było konkurencyjne dla dziedzin takich, jak materiałoznawstwo, technologie branżowe czy nauki rolnicze. Obecnie absolwenci kierunku towaroznawstwo stanowią *pomost* pomiędzy ekonomistami a inżynierami.

² Żartobliwe określenie studenta kierunku towaroznawstwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu.

Nowelizacja *Ustawy o szkolnictwie wyższym*, która miała miejsce w 2018 roku, poza zmianami w zakresie dziedzin i dyscyplin nauki wymusiła również modyfikacje programów kształcenia studentów. Włączenie towaroznawstwa rozumianego jako nauki o jakości do nowej dyscypliny nauki o zarządzaniu i jakości zaburzyło dotychczasowe proporcje efektów kształcenia oraz związanych z nimi wykładanych przedmiotów wynikających z simpleksu towaroznawczego. Do realizowanych zagadnień z zakresu nauk ścisłych, technologii, inżynierii materiałowej oraz nauk rolniczych należy zatem dołączyć przedmioty specjalistyczne związane z naukami społecznymi, zwłaszcza zarządzaniem oraz ekonomią.

Bibliografia

1. Brzozowska-Brywczyńska M., Dobosiewicz E., Dobosiewicz W., Francuzik K. (red.), (2016), *Części składowe. 90 lat Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu.
2. Czarniawska-Joerges B. (1998), *Narrative Approach in Organization Studies*, Thousand Oaks London.
3. Jemielniak D. (red.), (2012a), *Badania jakościowe*, tom I *Podejścia i teorie*, PWN, Warszawa.
4. Jemielniak D. (red.), (2012b), *Badania jakościowe*, tom II *Metody i narzędzia*, PWN, Warszawa.
5. Juszczyk S. (2013), *Badania jakościowe w naukach społecznych. Szkice metodologiczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
6. Kaczmarek M., Olejnik I., Springer A. (2014), *Badania jakościowe. Metody i zastosowania*, Wydawnictwo CeDeWu, Warszawa.
7. Korzeniowski A. (2017), *Przemówienie z okazji odnowienia doktoratu*, (w:) *Odnowienie doktoratu prof. zw. dr. hab. Andrzeja Korzeniowskiego, dr. h.c. Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.
8. Kostera M. (1996), *Postmodernizm w zarządzaniu*, PWE, Warszawa.
9. Kozioł J. (2002a), *Perspektywy nauk towaroznawczych – nauk o jakości*, (w:) Doroszewicz S. (red.), *Techniczne i ekonomiczne aspekty jakości*, Wydawnictwo Szkoły Głównej Handlowej, Warszawa.
10. Kunda G. (2002), *Engineering Culture: control and commitment in a high – tech corporation*, Philadelphia.
11. Lotko M. (2018), *Jerzy Żuchowski. Nasz Profesor*, Wydawnictwo ITeE – PIB, Radom.
12. Lotko M. (2019), *postTOWAROZNAWSTWO. W drodze do nauk o zarządzaniu i jakości*, Wydawnictwo ITeE – PIB, Radom.
13. Maison D. (2015), *Jakościowe metody badań marketingowych*, PWN, Warszawa.
14. Morgan G. (1997), *Images of Organization*, PWN, Warszawa.
15. Mysona M. (1971), *Towaroznawstwo artykułów przemysłowych*, Wydawnictwo PWN, Warszawa.
16. Smircich L. (1997), *Postmodern Management Theory*, Aldershot, England.
17. Van Maanen J. (1995), *Fear and Loathing in Organization Studies*, "Organization Science", No. 6 (6).
18. Zalewski R. (2004), *Towaroznawstwo nauką przyszłości*, „Towaroznawcze Problemy Jakości”, nr 1.

dr hab. Małgorzata LOTKO, prof. UTH – Katedra Towaroznawstwa i Nauk o Jakości, Wydział Inżynierii Chemicznej i Towaroznawstwa, Uniwersytet Technologiczno-Humanistyczny w Radomiu